

INTERDEPENDENCE VS. SELF-RELIANCE: KAKSI LÄHESTYMISTAPAA KANSAINVÄLISIIN SUHTEISIIN

Raimo Väyrynen

1. Johdanto

Kansainvälisten suhteiden voimakas muutosprosessi on johtanut uusiin voimasuhteasetelmiin, joille on tunnusomaista lännen markkinatalousmaiden suhteellisen vaikutusvallan lasku, sosialististen maiden lisääntynyt merkitys ja kolmannen maailman valtioiden tiivistyvä yhteistyö. Tuotantolukujen ja muiden taloudellisten indikaattoreiden perusteella arvioituna vaikutusvallan siirtymä on ollut lännen markkinatalousmaista sosialistisiin valtioihin. Samalla lännen sisällä on tapahtunut tiettyä uudelleenjärjestäytymistä; Euroopan yhteisön ja Japanin taloudellinen potentiaali on kasvanut osittain Yhdysvaltojen kustannuksella. Jos potentiaalin ohella tarkastellaan kuitenkin myös kansainvälisten taloussuhteiden rakennetta, niin voidaan todeta niiden pysyneen lähes tulkoon ennallaan; niille on tyypillistä kaupan ja investointien suuntautuminen markkinatalousmaiden välille, sosialististen maiden kapasiteettiaan vastaamaton asema näillä sektoreilla sekä kolmannen maailman heikko ja jopa heikkenevä asema.

Tämä pääpiirteinen kuva vaatii kuitenkin eräitä täsmennyksiä. Ensinnäkin on syytä todeta se, että vaikka Yhdysvaltojen taloudellinen hegemonia onkin mm. dollarikriisin seurauksena heikentynyt, niin toisaalta sen taloudellista johtoasemaa ei voida kiistää sen enempää lännen sisällä kuin koko maailmassakaan.¹ Edelleen kolmannen maailman piirissä on tapahtunut eriytymistä siten, että öljyntuottajamaiden ja eräiden alueellisten hegemoniakeskusten (mm. Brasilia ja Iran) asema on vahvistunut samanaikaisesti kun vähiten kehittyneiden maiden — ns. neljännen maailman — taloudellinen asema lähentelee monissa tapauksissa katastrofia.

Nämä muutokset ovat luonnollisesti vaikuttaneet kansainvälisessä talouspolitiikassa tapahtuviin strategiavalintoihin. Pyrin tässä artikkelissa täsmentämään kahta tällaista strategiaa, nimittäin *molemmipuolista riippuvuutta (interdependence)* ja *omaehtoisuutta (self-reliance)* korostavia lähestymistapoja, niiden syntyä, luonnetta sekä suhdetta toisiinsa. Analyysin lähtökohtana on oletamus, jonka mukaan nämä kaksi strategiaa ovat ehkä keskeisimmät lähes-

tymistävät tämän hetken kansainvälisessä talouspolitiikassa ja että niiden tarkastelulla voidaan pureutua kansainvälisten suhteiden perusmalleihin.

2. Interdependence

2.1. Määritelmiä

Molemminpuolinen riippuvuus, interdependence, on siksi epämääräinen termi, että sen sisältöä täytyy pyrkiä määritelmällisesti rajaamaan. Interdependence-termin sisältöä on ollut omiaan hämärtämään se, että käsitettä on käytetty kuvaamaan sekä kansainvälisen järjestelmän ominaisuutta eli *objektiivista asiaintilaa* että *ulkopoliittisia tavoitteita*. Tässä yhteydessä rajoitun tarkastelemaan ainoastaan edellistä aspektia ja palaan jälkimmäiseen myöhemmin.

Rosecrance ja *Stein* erottavat interdependencen määrittelyssä kolme lähestymistapaa. Ensimmäisen lähestymistavan mukaan molemminpuolinen riippuvuus merkitsee sellaista intressien suhdetta, että yhden maan asemassa tapahtuva muutos heijastuu muiden maiden asemaan. Toisen määritelmän mukaan tällaisesta riippuvuudesta on kyse silloin, kun kansalliset taloudet muuttuvat herkemmiksi (sensitive) kansainväliselle talouskehitykselle. Kolmas määritelmätyyppi on peräisin ennen kaikkea *Kenneth Waltzin* kirjoituksista. Niiden mukaan interdependence merkitsee suhdetta, jonka rikkominen johtaa huomattaviin kustannuksiin. Waltzin argumentti perustuu ensisijaisesti sille näkemykselle, että molemminpuolinen riippuvuus edellyttää työnjakoa ja tehtävien eriytymistä ja on voimakasta silloin, kun toimijat ovat erilaisia, mutta kapasiteetiltaan suunnilleen yhtäläisiä.²

Näistä kolmesta määritelmätyypistä keskimäinen on yleisimmin käytetty. Niinpä *Nyen* mukaan interdependence voidaan jakaa kahteen komponenttiin; kansallisen talouden riippuvuus ulkomaailmasta johtuu sekä *herkkydestä* (*sensitivity*) että *haavoittuvuudesta* (*vulnerability*). Herkkyys merkitsee hänen mukaansa alttiutta kustannuksia aiheuttaville ulkoisille vaikutuksille tilanteessa, jossa näitä vaikutuksia ei vielä ole pyritty torjumaan. Haavoittuvuudesta on puolestaan kyse silloin, kun negatiivisia ulkoisia vaikutuksia on pyritty eliminoimaan, siinä kuitenkin onnistumatta. Interdependence-ilmiolle on *Nyen* mukaan periaatteessa ominaista vaikutusten molemminpuolisuus. Tosin useimmissa tapauksissa esiintyy epäsuhtaa; toinen toimija on yleensä toista riippuvampi (tai 'tasa-arvoisempi').³

Mally käyttää lähes samoja sanankäänteitä kuin *Nye* toteamalla, että interdependencen aste riippuu toimijan herkkydestä ja/tai haavoittuvuudesta niille kehitys- tai häiriötekijöille, jotka ovat peräisin kansainvälisen järjestelmän muista osista. *Mallyn* mukaan interdependence voidaan varsinaisesti määri-

tellä monimutkaiseksi transnationaaliseksi ilmiöksi, joka sisältää moniulotteisia ja -sektoraalisia valtioiden välisen vuorovaikutuksen malleja ja joka johtaa lisääntyneeseen molemminpuoliseen herkkyyteen tai haavoittuvuuteen. Mally luokittelee kansainvälistä riippuvuutta 14 käsiteparin avulla (esim. objektiivinen vs. subjektiivinen, globaalinen vs. alueellinen, vapaaehtoinen vs. pakonomainen ja orgaaninen vs. satunnainen).⁴ Osa näistä käsitepareista on hyvinkin hyödyllisiä, osalle on taas vaikea havaita mitään mielekäästä käyttöä (esim. jako funktionaalinen vs. ideologinen).

Todettakoon lopuksi, että *Sergiye*v tiivistää interdependence-koulukunnan näkemykset seuraavaan kokonaiskuvaan; kaikki maapallon valtiot sekä teollistuneet että kehitysmaat ovat riippuvaisia toisistaan kansainvälisen talousjärjestyksen antamissa puitteissa. Tämän näkemyksen mukaan muutokset maan kansainvälisessä asemassa tai unilateraaliset toimenpiteet aiheuttavat välttämättä positiivisia tai negatiivisia muutoksia toisten maiden asemassa.⁵

Nyen ja Mallyn määritelmät korostavat siis herkkyyden ja haavoittuvuuden keskeisyyttä interdependencen määrittelyssä. Mally jopa uskoo, että sitä voidaan pitää nykyisessä kansainvälisessä järjestelmässä neutraalina tosiasiana, jonka astetta voidaan kavantitatiivisesti mitata, lähinnä kai erilaisilla transaktiomitoilla.⁶ Tilanne lienee kuitenkin toinen, sillä yksikään kolmesta esitetystä määritelmätyypistä ei ole järin helposti operationalisoitavissa. Sitä paitsi kaikilla kolmella määritelmätyypillä on monia yhteisiä piirteitä. Herkkyys/haavoittuvuus ei juurikaan eroa Waltzin näkemyksestä, joka korostaa suhteen katkaisemisesta aiheutuvia kustannuksia. Nämä molemmat ovat puolestaan läheisessä yhteydessä käsitykseen valtioiden kansainvälisen asemien riippuvuudesta toisistaan; molemminpuolisen riippuvuuden oloissa niiden välillä vallitsee tietty funktio. Lienee myös syytä panna merkille se, että kaikki kolme määritelmätyyppiä ovat vahvasti *seurausorientoituneita*, sillä ne kaikki kiinnittävät huomiota interdependencen vaikutuksiin joko valtioiden sisällä tai niiden välisissä suhteissa.

Ennen analyysin jatkamista on syytä kiinnittää huomiota eräisiin lisätekiöihin. Nye jo viittaa siihen, että molemminpuolinen riippuvuus on yleensä pikemminkin *epäsymmetristä* kuin *symmetristä*. Epäsymmetrinen riippuvuus puolestaan merkitsee riippuvuutta *dominanssin* mielessä. *Helge Hveemiä* seuraten dominanssi voidaan jakaa kahteen alaryhmään riippuen siitä, kummasta dominanssiketjun päästä asiaa tarkastellaan. *Dominoiva riippuvuus* (dominant dependency) viittaa vahvemman osapuolen pyrkimukseen riistää heikompa erilaisten kasautumismekanismien avulla, kun taas *dominoitu riippuvuus* (dominated dependency) viittaa periferian valtioon asemaan riistoketjun 'alapäässä'.⁷

Puhuttaessa molemminpuolisesta riippuvuudesta oletetaan usein, että kyseessä olevien toimijoiden suhde on jollakin tavoin tasa-arvoinen ja harmoninen. Kuitenkin molemminpuolista riippuvuutta saattaa esiintyä hyvinkin eriarvoisissa suhteissa vaikkapa siten, että dominoiva yksikkö on riippuvainen

heikomman osapuolen raaka-aineista ja työvoimareserveistä, kun taas heikomman osapuolen riippuvuus konkretisoituu teknologisenä, rahataloudellisenä ja tuotannollisena alistamisena. Näiden tilanteiden eroa ei voida riittävästi havainnollistaa pelkästään symmetria vs. epäsymmetria-dikotomian avulla, vaan sen lisäksi tarvitaan myös taloudellisten ja muiden intressien tarkastelua. Sen enempää omaehtoisuutta kuin molemminpuolista riippuvuutta korostavaa politiikkaa ei nimittäin voida riittävästi ymmärtää ilman intressiperspektiivin huomioimista.

Keskeisimpiä kysymyksiä onkin näin ollen se, onko molemminpuolinen riippuvuus *nollasummapeli* vai *positiivisen summan peli*.⁸ Samalla päädytään siihen ongelmaan, voidaanko interdependence jakaa *positiivisiin ja negatiivisiin komponentteihin*? Negatiivinen riippuvuus merkitsee sitä, että toisen valtion tai valtioryhmän aseman parantuminen merkitsee toisen aseman vastaavaa heikkenemistä. Tällöin kyseessä on siis nollasummapeli. Positiivinen riippuvuus merkitsee puolestaan sitä, että molempien osapuolien asema voi parantua samanaikaisesti seurauksena taloudellisesta ja muusta vaihdosta eli kyseessä on positiivisen summan peli. Välimaastoon sijoittuvat vaihtoehdot ovat luonnollisesti myös mahdollisia.

Analyysin kannalta on syytä panna merkille se, että kansallisten talouksien riippuvuus toisistaan jakautuu selvästi *objektiivisiin* ja *subjektiivisiin* komponentteihin. Objektiivisella tasolla asiaa tarkastellen tilanne ollut historiallisesti se, että teollisuusmaat ovat hyötyneet kansainvälisestä riippuvuudesta kehitysmaiden kustannuksella; mitä voimakkaammasta teollisuusmaasta on kyse sitä huomattavampaa tämä hyöty on yleensä ollut. Vaikka kyseessä ei olekaan ollut puhdas nollasummapeli, niin silti voidaan puhua sangen voimakkaasta negatiivisesta riippuvuudesta näiden maaryhmien taloudellisen kehityksen välillä. Tämä tilanne vallitsee pääpiirteissään edelleenkin, mutta muutosta tilanteeseen on tuomassa se, että tämä riippuvuus on nyky maailmassa tiedostettu ja se on johdettavissa subjektiivisella tasolla, poliittisesti, uusiin valintoihin.

Kehitysmaat ovat alkaneet näkyvästi vastustaa vallitsevaa negatiivista interdependence-tilannetta, joka kehityssuunta puolestaan uhkaa teollisuusmaiden intressejä. Tästä syystä on luonnollista, että teollisuusmaat ja erityisesti niiden ulkomaisista taloussuhteista hyötyvät eturyhmät pyrkivät säilyttämään vallitsevan tilanteen ja turvautumaan tätä tavoitetta edistäviin ulkopoliittisiin strategioihin. Juuri tässä tilanteessa interdependence-käsite on nostettu objektiiviselta tasolta subjektiiviselle, jolla sitä käytetään osoituksena ja varoituksena kehitysmaille siitä, että niiden toimenpiteet kansainvälisen taloudellisen asemansa korjaamiseksi — mikäli ne heikentävät johtavien teollisuusmaiden talouksia — itse asiassa vaikeuttavat niiden omia kehitysedellytyksiä. Teollisuusmaista kuultujen argumenttien lähtökohtana ovat siis seuraavat näkemykset; (1) kehitysmaat ovat voimakkaasti integroituneet kansainväliseen talouteen ja (2) tämä tilanne hyödyttää kaikkia osapuolia.

Kolmas maailma ei kuitenkaan yleensä hyväksy jälkimmäistä teesiä, vaan kokee tilanteen päinvastaisena ja juuri johtuvaksi vallitsevasta tiukasta integroitumisesta kansainväliseen työnjakoon. Loogisena johtopäätöksenä seuraa se, että kehitysedellytysten turvaamiseksi kehitysmaiden täytyy irroittautua tiettyyn rajaan saakka kapitalistisesta maailmantaloudesta ja ryhtyä harjoittamaan omaehtoisuuteen pohjautuvaa politiikkaa. Tässä käsitysten eroavuudessa tiivistyvät ne ongelmat, jotka teollisuus- ja kehitysmaiden välillä vallitsevat ja jotka ovat myös johtaneet erilaisiin strategiavalintoihin kansainvälisessä taloudessa ja politiikassa.

2.2. Interdependence-politiikan juuret

Olen edellä väittänyt, että interdependence-politiikka on toinen tämänhetkisen kansainvälisen politiikan keskeinen strategia. Ennen kuin ryhdyn täsmentämään tämän politiikan luonnetta on paikallaan etsiä niitä lähteitä, joista se on kummunnut. Interdependence-politiikan juuret ovat ainakin kahtaalla; yhtäällä muuttuneessa kansainvälisessä tilanteessa ja kansainvälisen järjestelmän rakenteessa, toisaalla ilmiöön liittyneessä tieteellis-poliittisessa keskustelussa.

2.2.1. Kansainvälisen riippuvuuden aste

Kansainvälisen riippuvuuden — jota tässä käytän hyvinkin laajana yleiskäsitteenä — kehityssuunnasta on ollut jossakin määrin erimielisyyttä. Yleisin näkemys on ollut se, että liikenne- ja kommunikaatiovälineiden kehitys, tieteen ja teknologian eteneminen sekä kansainvälisen kaupan ja investointien lisääntyminen ovat johtaneet selvästi lisääntyneeseen kansainväliseen riippuvuuteen, jota käytännöllisesti katsoen yksikään valtio ei ole voinut välttää. Varsinkin *Karl W. Deutsch* ja *Alexander Eckstein* ovat kuitenkin osoittaneet empiirisesti, että vastaus ei ehkä sittenkään ole näin yksinkertainen. Heidän analyysinsä, jossa selvitettiin ulkomaankaupan osuutta bruttokansantuotteesta eri maissa pitkähköllä aikavälillä, viittasi siihen, että taloudellisen kehityksen alkuvaiheissa ulkomaankaupan osuus bruttokansantuotteesta nousee, mutta pyrkii teollistumisen myöhemmissä vaiheissa jälleen laskemaan. Deutsch ja Eckstein katsoivat useimpien markkinatalousmaiden saapuneen tähän vaiheeseen 1950-luvun aikana.⁹

Myöhemmät tutkimukset eivät ole vahvistaneet kuitenkaan heidän johtopäätöksiään; lähinnä kahdesta syystä. Ensinnäkin Deutschin ja Ecksteinin mitausmenetelmissä on osoitettu ongelmia ja puutteellisuuksia. Samoin heidän analyysinsä keskittymisen pelkkään ulkomaankauppaan on katsottu johtaneen

osittain harhaisiin johtopäätöksiin. Toiseksi analyysien ulottaminen pitemmälle nykyhetkeen olisi vaikuttanut johtopäätösten sisältöön. Viimeaikaiset tutkimukset viittaavatkin siihen, että kansainväliset transaktiot ovat parin viime vuosikymmenen aikana, muutamia poikkeuksia lukuunottamatta, lisääntyneet määrällisesti ja laadullisesti niin, että valtioiden välinen riippuvuus on myös suhteellisesti katsoen lisääntynyt.¹⁰

Voidaan siis olettaa, että kansainvälisessä järjestelmässä tapahtunut muutos eli *kansainvälisen riippuvuuden yleinen lisääntyminen on objektiivisesti luonut pohjaa interdependence-politiikan syntymiselle*. Tämä vaikutussuhde perustuu ainakin kahteen seikkaan. Ensinnäkin riippuvuuden lisääntyminen on johtanut kansainvälisen vuorovaikutusverkon tiivistymiseen ja kansainvälisen järjestelmän kompleksisuuden, toisin sanoen entropian lisääntymiseen.¹¹ Tämä on puolestaan luonut dominoiville toimijoille tarpeen kehittää kansainvälisen järjestelmän hallintamekanismeja, joista keskeisessä asemassa ovat erilaiset kansainväliset järjestöt. Tätä aspektia kutsutaan lännessä usein *riippuvuusjärjestelmien hallinnaksi* (management of interdependence).¹² Toisaalta voidaan myös perustellusti olettaa, että kansainvälisten, useimmiten epäsymmetristen riippuvuusuhteiden voimistuminen on johtanut kehitysmaissa tiedostamisprosessiin, joka puolestaan on vienyt vaihtoehtoisten strategioiden etsintään ja omaksumiseen. Interdependence-politiikkaa on tarvittu myös näiden tendenssien hillintään ja ohjaamiseen.

Toisaalta voidaan sanoa, että eräiden *kollektiivista päätöksentekoa* vaativien ilmiöiden merkityksen lisääntyminen on vaikuttanut samaan suuntaan.¹³ Tällaisia ilmiöitä ovat ensisijaisesti ihmisen ekologisesta ympäristöstä huolehtiminen sekä luonnonvarojen rationaaliseen hyväksikäyttöön liittyvät kysymykset. Molemmissa näissä tapauksissa kollektiivinen toiminta on välttämättömyys ja se tunnustetaan yleisesti sellaiseksi. Tosin käytännössä ei ole päästy kovin pitkälle, vaan yksipuoliset toimenpiteet ovat toistaiseksi olleet dominoiva ilmiö.

Tietyn kansainvälisen perustrendin manifestoituminen poliittiseksi toiminnaksi edellyttää kuitenkin *katalysaattoria*, jonka vaikutuksesta tietty ärsykekynnys ylitetään. Interdependence-politiikan osalta tällaisena katalysaattorina voidaan pitää ensisijaisesti vuoden 1973 öljykriisiä sekä eräiden muiden raaka-aineiden hintojen korotuksia. Tähän samaan oireeseen liittyy kolmannen maailman maista koostuvien tuottajaliittojen merkityksen korostuminen kansainvälisissä suhteissa.¹⁴ Nämä ilmiöt koettiin uudeksi haasteeksi ja jopa uhkasi läntisen maailman taloudelliselle asemalle ja ne herättivät sen passiivisesta turtuneisuudesta tajuamaan kansainvälisen järjestelmän realiteetteja.

Eräs tarkkasilmäisimpiä havainnoitsijoita läntisten taloustieteilijöiden piirissä oli *Fred C. Bergsten*, joka jo varhaisessa vaiheessa osoitti interdependence-ilmion muuttuneen luonteen.¹⁵ Jo ennen öljykriisiä hän toi esiin sen, kuinka taloudelliset kysymykset ovat nousemassa yhä keskeisempään asemaan kansainvälisissä suhteissa ja kuinka kehitysmaiden talouspolitiikka pyrki paljon

pitemmälle kuin pelkästään bruttokansantuotteen maksimointiin, mm. niiden yhteiskuntien autonomian edistämiseen. Bergsten osoitti sen, kuinka kolmannen maailman mahdollisuus vaikuttaa Yhdysvaltoihin ja muihin lännen teollisuusvaltioihin oli kasvusuunnassa jo 1970-luvun alkupuolella. Bergstenin lääkkeitä olivat kahtalaisia. Hän vaati, että Yhdysvaltojen tuli yhtäältä lisätä siihen asti täysin riittämätöntä panostaan kolmannen maailman kehityksen edistämiseksi ja toisaalta laajentaa siellä yhteistyökumppaneiden lukumäärää. Edelleen hän katsoi, että läheisempi yhteistyö Euroopan yhteisön ja Japanin kanssa oli välttämättömyys, sillä muussa tapauksessa kolmas maailma pystyisi käyttämään hyväkseen näiden kapitalistisen maailman valtakeskusten välillä vallitsevaa kilpailuasetelmaa.¹⁶

2.2.2. Poliittis-tieteellinen tausta

Kansainvälisen riippuvuuden ja kanssakäymisen lisääntyminen varsinkin hallitussektorin ulkopuolella loi tutkijoiden kekuudessa tarpeen eritellä tätä kehityssuuntaa ja sen taustatekijöitä. Tämä tutkimustarve synnytti puolestaan ns. *transnationaalisten suhteiden koulukunnan*, joka pyrki kartoittamaan hallitusten välisen suhdejärjestelmän ulkopuolisen kansainvälisen kanssakäymisen kasvua ja luonnetta.¹⁷ Tähän koulukuntaan liittyi toinen, yksinomaisemmin taloudellisia suhteita tarkastellut lähestymistapa, joka keskittyi erittelemään *atlanttisen järjestelmän sisäisiä riippuvuussuhteita*. Tämä tutkimussuunta pyrki osoittamaan sen, kuinka Yhdysvaltojen ja Euroopan yhteisön välillä vallitsi kaupallisella, finanssi- ja investointisektorilla sellainen molemminpuolinen riippuvuussuhde, ettei sen katkaiseminen ollut kummankaan osapuolen kannalta edullista.¹⁸ Toisin sanoen perussanoma oli sama kuin nyt kolmanteen maailmaan suuntautuvassa interdependence-politiikassa.

Mielestäni voidaan perustellusti väittää, että nämä kaksi, jossakin määrin erillistä lähestymistapaa loivat tieteellistä perustaa interdependence-politiikan syntymiselle. Ne kiinnittivät huomiota sellaiseen kansainväliseen kehitystendenssiin, jolla oli eittämätöntä merkitystä myös Yhdysvaltojen kansainvälisen aseman kannalta. Tämä taas herätti tietoisuuden siitä, että tämä kehityssuunta saattoi johtaa hyvinkin haitallisiin vaikutuksiin ja edellytti siten poliittisia reaktioita, joiden tavoitteena tuli olla trendin kääntäminen edullisempaan suuntaan.

Toisaalta varsinkin Yhdysvaltojen ulkopoliitikassa oli aikaisemmilta vuosilta tietynlainen interdependence-perinne, jota varsinkin presidentti *Kennedy* edusti. Kennedyn painotti sekä atlanttisen järjestelmän että Yhdysvaltojen ja latinalaisen Amerikan maiden välistä läheistä taloudellista, poliittista ja henkistä yhteenkuuluvuutta. Jälkimmäisessä tapauksessa tämän interdependence-politiikan ilmentymä oli Kehityksen liitto (*Alliance for Progress*), jonka ensi-

sijaisena tehtävänä oli integroida — osittain vastareaktiona Kuuban tapahtumille — Lätinalainen Amerikka läheisemmin Yhdysvaltojen valtapiiriin.¹⁹

2.3. Interdependence-politiikan ilmiasu

Edellä jo viitattiin siihen, että interdependence-politiikkaa sovellettiin aluksi ensisijaisesti Yhdysvaltojen suhteissa Euroopan yhteisöön ja Japaniin. Tämä tapahtui sekä hallituksen välisissä järjestöissä että sellaisilla taloudellisten ja poliittisten eliittien kohtausfoorumeilla kuin *Trilateral Commission*. Kissingerin kausi Yhdysvaltojen ulkopoliitiikan johdossa merkitsi interdependence-politiikan varsinaista käyttöönottoa atlanttisissa suhteissa. Tämä politiikka, joka perustui tasavertaisen kumppanuuden ja harjoitetun politiikan yhtenäistämisen korostamiselle, tuli selvästi esiin Kissingerin 23. 4. 1973 pitämässä 'Euroopan vuoden' avajaispuheessa. Siinä korostettiin sitä, kuinka Yhdysvaltojen ja Länsi-Euroopan tulee luoda uusi rauhanrakenne, joka palvelee eriävistä taloudellisista eduista huolimatta yhteisiä kansainvälispoliittisia ja sotilaallisia tavoitteita. Kissingerin mukaan Länsi-Euroopan integraation täytyy alueellisen identiteetin korostamisen sijasta toimia rakentavana osatekijänä laajemmassa atlanttisessa yhteistyössä, eikä identiteettiä tule missään tapauksessa määritellä antiamerikkalaisuuden avulla.

Atlanttista interdependence-politiikkaa tarkastellessa ei ole kaukana se ajatus, että sen avulla pyrittiin peittämään ja ehkä hautaamaan niitä konkreettisia taloudellisia ristiriitoja, joita Yhdysvaltojen ja Länsi-Euroopan välillä tuolloin esiintyi. Kissinger itsekin korosti sitä, kuinka 'taloudelliset neuvottelut palvelevat laajempia poliittisia päämääriä. Kansallisten johtajien täytyy tunnistaa, että taloudellinen kilpailu, jos sitä käydään pidäkkeittä, vahingoittaa lopulta muita suhteita'.²⁰ Itse asiassa samansuuntainen pyrkimys käyttää interdependence-politiikkaa taloudellisten ristiriitojen peittämiseen ja mystifioimiseen on nähtävissä myös sen sovellutuksissa suhteisiin kolmannen maailman maiden kanssa.

Käsitys syksyn 1973 tapahtumista interdependence-strategiaa katalysoivana tekijänä saa voimakasta vahvistusta Yhdysvaltojen ja erityisesti sen ulkoministeri Kissingerin ulkopoliittisessa argumentaatiossa tapahtuneesta muutoksesta. Olen toisessa yhteydessä pyrkinyt osoittamaan, kuinka Kissingerin pyrkimys rakentaa uutta legitiimiä kansainvälistä järjestystä koki syksyllä 1973 tietynlaisen kriisin. Tällöin jouduttiin toteamaan, että pyrkimykset uuden tasapainojärjestelmän rakentamiseksi Yhdysvaltojen, Neuvostoliiton ja Kiinan triangulissa, tasavertaisten suhteiden aikaansaaminen liittolaisten kanssa sekä kansainvälisten kriisipesäkkeiden eliminoiminen ja järjestyksen ylläpitäminen Yhdysvaltojen omassa etupiirissä eivät muodostaneetkaan enää riittävää ehtoa uuden

järjestyksen syntyemiselle, vaan myös 'kapinoiva' kolmas maailma tuli saada laaja-alaisten järjestelyjen avulla tämän järjestyksen piiriin. Interdependence-strategia sai uusia ulottuvuuksia nimenomaan tämän tarpeen täyttämiseksi.²¹

Tämä tarve syntyi siis kansainvälisen järjestelmän rakenteen osittaismuutoksesta. Eräänä muutoksen suuntana oli järjestelmän muuttuminen varsinkin poliittisissa ja taloudellisissa kysymyksissä sotilasliittojen varaan rakentuneesta jäykästä kaksinapaisuudesta monenkeskiseen järjestelmään, jolle oli luonteenomaista koalitioiden muuttuvuus. Kansainvälinen järjestelmä kehittyi siis monimuotoisemmaksi. Samalla sotilaallisen vallan merkitys kansainvälisten prosessien lopputuloksen määrääjänä vähentyi. Yhdysvaltojen osalta seurauksena oli, kuten useat kirjoittajat totesivat, vähentynyt mahdollisuus kontrolloida kansainvälistä politiikkaa, mukaan lukien sen taloudelliset aspektit. Huolimatta siitä, että kyseinen vaikutusvallan lasku ei ollut mitenkään kohtalokasta, niin tarvittiin kuitenkin keinoja tämän muutoksen estämiseksi.²²

Kissinger itse muotoili tilanteen ominaispiirteet jossakin määrin voimakkaammin. Hänen mukaansa kansainvälinen talousjärjestelmä oli joutunut ennennäkemättömän hyökkäyksen kohteeksi ja oltiin päätyvässä samanlaiseen tilanteeseen, joka johti 1930-luvulla vallinneen järjestelmän tuhoutumiseen.²³ Kissinger totesi edelleen, kuinka kehitysmaat vaativat kokonaan uutta taloudellista järjestystä, joka perustuu ideologiaan ja kansalliseen itsekkyyteen. Näiden vaatimusten seurauksena kehitysmaat pyrkivät tekemään elintärkeiden luonnonvarojen saatavuuden riippuvaksi poliittisista päätöksistä. Tämansuuntaiset vaatimukset olivat kuitenkin hänen mukaansa liioiteltuja, sillä 'nykyinen taloudellinen järjestelmä on yleisesti ottaen palvellut maailmaa hyvin'.²⁴ Vaatimukset olivat perusteettomia myös sen vuoksi, että molemminpuolisen riippuvuuden oloissa eri valtioiden edut ja päämäärät ovat yhteisiä:

Goethe on sanonut: 'tämän maailman kudos on punottu välttämättömyydestä ja sattumasta. Olemme kohdassa, jossa nuo langat yhtyvät. Emme saa pitää välttämättömyyttä oikullisena, emmekä jättää muutosta sattuman varaan. Välttämättömyys pakottaa meidät siihen, missä me olemme, mutta kutsuu meitä valitsemaan suunnan, johon kuljemme. Molemminpuolinen riippuvuutemme (interdependence) velvoittaa meidät pyrkimään eteenpäin yhdessä tai kaatumaan yhdessä.'²⁵

Toisessa yhteydessä Kissinger totesi, että yhteisen kohtalomme tunnustaminen saa kansat sitoutumaan yhteiseen toimintaan, joka johtaa niin kehittyneet kuin kehitysmaatkin edistämään globaalisia intressejä.²⁶

Käsitys kehitys- ja teollisuusmaiden yhteisistä intresseistä on vielä konkreettisemmin muotoiltu kesäkuussa 1976 pidetyssä OECD:n neuvoston ministeritasoisessa kokouksessa, jonka julkilausumassa todettiin aluksi, että lisääntyvä molemminpuolinen riippuvuus merkitsee valtioiden joutumista alttiimmaksi muiden maiden toiminnolle. Tiivistävä taloudellinen vaihto kuitenkin edistää

kaikkien maiden, mukaan lukien kehitysmaat, taloudellista vaurautta ja kehitystä. Tämän todettiin merkitsevän mm. sitä, että monissa teollisuusmaissa näkyvillä oleva nousukausi parantaa kehitysmaiden maksutasetilannetta ja taloudellista tilannetta yleensäkin.²⁷ Toisin sanoen, kun lännessä menee taloudellisesti hyvin, niin myös kehitysmaat hyötyvät siitä.

Amerikkalaisen näkemyksen mukaan kansalliset ratkaisut eivät ole riittäviä maailmanlaajuisen kriisin torjumiselle, vaan niiden riittämättömyys on itse asiassa vallitsevan kriisin eräs keskeinen piirre. Kissingerin näkemyksen mukaan inflaatio, nälänhätä sekä energiakustannusten kasvu merkitsivät niin vakavaa haastetta, että ainoastaan samanmittaisilla yhteistyöratkaisuilla voitiin tähän haasteeseen vastata. Toisin sanoen tarvittiin uutta interdependence-järjestelmää, jonon 'kuuluvat kansat yhdistää teknologia ja globaalinen kommunikaatio, yhteinen ydinsodan vaara sekä maailmanlaajuinen luottamus ihmisoikeuksiin, ts. maailma, jossa diplomatian perinteiset rakenteet ja kulmakivet joutuvat koetukselle'.²⁸

Tästä syystä tarvitaan *yhteistyötä*. Senaattori *Edward Kennedy* on katsonut tämän yhteistyön edellyttävän kolmen peruslähtökohdan tunnustamista: (1) mikään valtio ei voi johtaa yksin maailmantaloutta, (2) mikään valtio ei voi väistää maapallon kaukaisissa osissa tapahtuvien taloudellisten muutosten seurauksia ja (3) mikään valtio ei voi olla välittämättä muusta maailmasta päättäessään sisäisestä talouspolitiikastaan. Kennedyn näkemys on ehkä hieman naivi, mutta epäilemättä perusteltu. Mielenkiintoiseksi sen tekee hänen jatkohavaintonsa, jonka mukaan Yhdysvallat on huomattavasti Japania ja Länsi-Eurooppaa jäljessä näiden uusien 'vaatimusten ja lupausten' ymmärtämisessä. Näin tehdessään Yhdysvallat vaarantaa vaikutusvaltansa säilymisen kansainvälisissä instituutioissa.²⁹ Kennedyn ja Kissingerin näkemyksissä on ainoastaan aste-ero. Molemmat lähtevät Yhdysvaltojen kansainvälisen vaikutusvallan säilyttämisen tarpeesta, mutta Kennedy vaikuttaa halukkaammalta hyväksymään kehitysmaiden esittämiä vaatimuksia kuin Kissinger; Kennedyn mukaan tulisi solmia sekä rikkaita että köyhiä maita hyödyttävä 'uusi globaalinen talous-sopimus'. Kissinger on puolestaan ollut haluton myöntymään mihinkään kansainvälisen talouden rakennemuutoksiin, sillä 'tulevaisuutemme ei riipu sokeista taloudellisista voimista, vaan valtiomiesten tekemistä valinnoista'. Kehitysmaiden esittämiin vaatimuksiin tulee vastata ensisijaisesti poliittisilla siirroilla: 'poliittisilla päätöksillä aikaansaadut muutokset voidaan myös poistaa poliittisilla päätöksillä'.³⁰

Näyttää siltä, että interdependence-politiikka on hyvin vaikutusvaltainen pohjavirta amerikkalaisessa ajattelussa, eikä se ole rajoittunut vain Yhdysvaltoihin vaan vaikuttaa myös Länsi-Euroopassa, erityisesti Saksan liittotasavallassa. Näin ainakin päätellen ulkoministeri *Genscherin* puheesta YK:n yleiskokouksen 7. erityisistunnossa alkusyksystä 1975. Tässä puheessaan *Genscher* totesi mm. seuraavaa: 'Molemminpuolisen riippuvuuden säilyttämässä maail-

massa konfrontaation ja itsekkään yksipuolisen toiminnan seurauksena on se, että loppujen lopuksi kaikki ovat häviäjiä. Molemminpuolinen riippuvuus pakottaa meidät yhteistyöhön ja hyväksymään yhteisen kohtalomme'.³¹

Yhdysvaltojen johtavissa piireissä näyttää esiintyvän kaksi variaatiota interdependence-politiikasta. Kissingerin tiukemman linjan mukaan kehitysmailla ei tule tehdä erityisiä myönnytyksiä. Tämä heijastuu selvästi hänen v. 1974—76 eri yhteyksissä tekemistä aloitteista, jotka ovat sisältäneet joko pelkästään marginaalisia muutosehdotuksia tai sitten suosineet enemmän Yhdysvaltoja kuin kehitysmaita (esim. UNCTADin neljännessä istunnossa toukokuussa 1976 tehty esitys luonnonvarapankin perustamisesta tai ajatus kansainvälisen elintarvikkeiden varastointijärjestelmän luomisesta). Toisaalta lähinnä demokraattien piirissä esiintyy jossain määrin suurempaa halukkuutta huomioida kehitysmaiden vaatimuksia sekä vauhdittaa kansainvälisen talouden uudelleenjärjestelyjä koskevia neuvotteluja.³² Perustavoite on kuitenkin molemmissa tapauksissa samansuuntainen — Yhdysvaltojen taloudellisen voiman säilyttäminen — ja eriävät näkemykset koskevat itse asiassa pikemminkin käytettäviä keinoja sekä niiden tehokkuutta ja tarkoituksenmukaisuutta.

Interdependence-ajattelu perustuu markkinavoimien vapaaseen toimintaan. Edelleen sille on tunnusomaista näkemys siitä, että teknologian, pääoman ja teollisuustuotteiden kansainvälisten virtojen keinotekoiset esteet täytyy poistaa, jotta eri hyödykkeiden tuotanto voisi sijoittua maantieteellisesti mahdollisimman rationaalisella tavalla. Interdependence-politiikan tehtävänä on siten huolehtia näihin periaatteisiin nojautuvan toiminnan aiheuttamista ongelmista.³³ Tämä edellyttää puolestaan eräiden nykyisten kansainvälisten instituutioiden uudistamista ja toisaalta eräiden uusien instituutioiden luomista.³⁴ Tutkijoiden piirissä on kuitenkin viime aikoina voimistunut käsitys siitä, että tämäntyyppisellä interdependence-politiikalla on rajansa, jotka on jo ehkä saavutettu. Näiden näkemysten mukaan on saavutettu uuteen *merkantilismin kauden*, jolle on tunnusomaista kansallisen tason poliittisten päätösten voimakas vaikutus kansainvälisiin suhteisiin. Kansainvälisestä politiikasta ja taloudesta tulee siis aikaisempaa selvemmin hallitusten valvomaa toimintaa, joka samalla merkitsee vapaiden markkinavoimien vaikutuksen suhteellista supistumista.³⁵

2.4. Kommentteja interdependence-politiikasta

Jos lähdetään siitä oletuksesta, että interdependence-politiikka merkitsee ainoastaan lännen teollisuusmaiden taloudellisten ja muiden intressien puolustamista uusilla keinoilla ja kapitalistisen markkinatalouden uusien suojamekanismien kehittämistä, niin kehitysmaiden kantaa nykyisessä tilanteessa ei ole vaikea ennakoida; sen voi odottaa olevan kielteinen. Niukahkon saatavissa olevan materiaalin perusteella näin näyttääkin olevan asianlaita.

Interdependence-käsitteen moninaiset käyttötavat tulevat selvästi esille tarkasteltaessa kehitysmaiden hallitusten ja tutkijoiden tapaa käyttää sitä. Edellä on jo viitattu siihen, että eri toimijoiden riippuvuus toisistaan nykyisessä kansainvälisessä talousjärjestelmässä on tosiasia, jota ei voida välttää. Näin on myös tätä asiaintilaa kuvaava termi tullut jäädäkseen. Olennaista on se, mikä sisältö annetaan ja kuinka tätä riippuvuustilannetta pyritään reaali-maailmassa säätelemään. Kehitysmaiden näkökohta voidaan pääpiirteisesti tiivistää siten, että kansainvälinen riippuvuus tulee jatkumaan, mutta että sen toteutumisen ehtojen tulee muuttaa symmetrisempään suuntaan siten, että molempien osapuolten edut tulevat todellisuudessaakin huomioonotetuiksi. Jos näin tapahtuu niin interdependence-politiikka ja omaehtoisen kehityksen tie eivät ole sovittamattomassa ristiriidassa keskenään.

Samuel Parmar painottaa sitä, että nykyisin interdependence-kyltin alle sijoitetut ehdotukset ja suunnitelmat suosivat voimakkaasti teollisuusvaltioita. Muutamit muutokset kansainvälisissä taloussuhteissa eivät poista tätä asiaintilaa, vaan tarvitaan laajemmassa mitassa kolmannen maailman kehitystä estävien kansainvälisten tekijöiden poistamista. Samoin teollisuusmaiden on luovuttava käyttämästä interdependence-käsitettä savuverhona ajaessaan pelkäänsä omia intressejään. Toisin sanoen teollisuusmaiden nykyinen interdependence-politiikka ei saavuta kehitysmaiden hyväksymistä, vaan siihen tarvitaan johdonmukaisempi ja uskottavampi pyrkimys egalitaarisen maailmantalouden luomiseen.³⁶ *Parmar* näyttää siis yhtyvän siihen *Dieter Senghaasin* käsitykseen, että teollisuus- ja kehitysmaiden välisissä suhteissa ei ole olennaista kehitysmaiden riippuvuus jonkin tietyn hyödykkeen viennistä tai tuonnista, vaan kyse on siitä rakenteellisesta riippuvuudesta, joka historiallisen kehityksen tuloksena on syntynyt näiden maaryhmien välille.³⁷

Sitoutumattomien maiden valtion ja hallitusten päämiesten Colombossa elokuussa 1976 pitämä huippukokous kiinnitti myös huomiota interdependence-politiikkaan täsmentämällä sen hyväksymisen ehtoja. Kokouksen julkilausumassa todettiin, että kollektiivinen omaehtoisuus Uuden kansainvälisen taloudellisen järjestelmän puitteissa on välttämätön edellytys kansainväliselle yhteistyölle, joka puolestaan on aito ja konkreettinen ilmaus molemminpuolisesta riippuvuudesta maailmantaloudessa. Velvollisuus oikeudenmukaisten ja tasa-arvoisten suhteiden kehittämistä kuuluu kaikille, mutta ennen kaikkea kehittyneille valtioille. Sitoutumattomien maiden päämiehet kehottavatkin teollisuusmaita antamaan vakuuttavaa näyttöä niiden sitoutumisesta globaaliseen interdependence'en toteuttamalla toimenpiteitä, jotka johtavat todelliseen kansainväliseen yhteistyöhön sekä uuden taloudellisen järjestyksen syntyyn.³⁸

Myös lännen tutkijoiden piirissä on esitetty näkemyksiä, joiden mukaan interdependence-politiikka ei ole millään tavoin riittävä ratkaisu maailman kehitysongelmiin, vaan sen ohella tarvitaan teollisuus- ja kehitysmaiden suhteissa molemminpuolisuutta ja vastavuoroisuutta. Samoin on todettu inter-

dependence-käsitteen onttoisuus ja yksipuolisuus ja sen pohjimmiltaan epäsymmetrinen luonne. *Geoffrey Barraclough* esimerkiksi on todennut, että teesi teollisuusmaiden taloudellisesta stabiliteetista kehitysmaiden etenemisen ehtona muuttuu ongelmalliseksi heti siinä vaiheessa, kun todetaan teollisuusmaiden vuosiksi 1950—70 ajoittuneen nopean taloudellisen kasvun osuvan yhteen kehitysmaiden aseman jatkuvan heikkenemisen kanssa.³⁹ Tämä havainto tukee länsimaiden soveltaman interdependence-politiikan kritiikkiä pikemminkin kuin sen puolestapuhujia.

Sosialistisissa maissa julkaistuissa kommentteissa interdependence-politiikka on puolestaan todettu strategiaksi, jolla pyritään varmistamaan Yhdysvaltojen imperialismiin herruus kansainvälisessä järjestelmässä ja vastustamaan pyrkimyksiä uuden kansainvälisen järjestyksen luomiseksi. Samoin interdependence-termi on todettu ideologiseksi aseeksi, joka tähtää kapitalistien maiden yhteisen rintaman luomiseen kehitysmaita vastaan sekä pakottamaan ne kompromissiin imperialismiin kanssa vetoamalla kehitysmaiden porvariston ja johtavien kapitalistimaiden 'yhteiseen kohtaloon'.⁴⁰ Mielenkiintoista tässä käsityksessä on se, että lännen sisäinen interdependence-politiikka nähdään tavallaan edellytyksenä vastaavalle, kolmanteen maailmaan kohdistuvan politiikan harjoittamiselle.

Yleisesti voidaan todeta, että kolmannelta maailmalta ja sosialistisista maista esitetyt kommentit lännen interdependence-politiikasta ovat sisällöltään samansuuntaisia, joskin niiden muotoilu eroaa toisistaan. Kolmannessa maailmassa vaaditaan oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoista vaihtoa; sosialistisissa maissa kritisoidaan Yhdysvaltoja uuden savuverhon hankkimisesta imperialistiselle politiikalleen.

3. Omaehtoisuus

Omaehtoisella politiikalla tarkoitetaan yleensä sellaista yhteiskunnallista kehitysstrategiaa, joka perustuu yhteisön omien voimavarojen — sekä henkisten että materiaalien — mobilisointiin ja hyväksikäyttöön sen sijaan, että turvauduttaisiin muualta hankittuihin ajatuksiin ja resursseihin. Omaehtoisuus voi luonnollisesti toteutua usealla eri tasolla: paikallisella, kansallisella, alueellisella ja alueiden välisellä. Kansalliset rajat ylittävää toimintaa yllämainittujen tavoitteiden saavuttamiseksi on tavattu kutsua *kollektiiviseksi omaehtoisuudeksi*. Kansallisella tasolla on omavaraisuuspolitiikkaa pyritty toteuttamaan useassakin maassa — esim. Kiina, Kuuba, Pohjois-Korea (juche), Sri Lanka ja Tansania (ujamaa)⁴¹ — kun taas pyrkimykset kollektiiviseen omaehtoisuuteen ovat suhteellisen tuore ilmiö.

3.1. Omaehtoisuuden sisältö

Enrique Oteiza ja *Francisco Sercovich* katsovat kollektiivisen omaehtoisuuden merkitsevän pyrkimystä seuraavien tavoitteiden toteuttamiseen: (1) dominoivien maiden ylläpitämien riippuvuussuhteiden katkaisemista, (2) kotimaisten voimavarojen ja kykyjen täydellistä mobilisointia, (3) muiden kehitysmaiden kanssa harjoitettavan yhteistyön voimistamista ja (4) kehityspyrkimysten uudelleensuuntaamista kansalaisten perustarpeiden tyydyttämiseksi.⁴² Samuel Parmar on puolestaan katsonut, että omaehtoisuus merkitsee läntistä kulutusyhteiskuntaa jäljittävien ratkaisujen hylkäämistä, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kytkemistä taloudelliseen kasvuprosessiin sekä etusijan antamista sosiaaliselle ja institutionaaliselle muutokselle.⁴³

Vaikka omaehtoisuutta korostava politiikka paneekin pääpainon valtioiden sisäiselle muutokselle — vahvistaen siten sitä käsitystä, että nykyhetken kansainvälisiä suhteita ei voida riittävästi ymmärtää ilman valtioiden sisäisten kehitystendenssien erittelyä — niin se ei kuitenkaan merkitse omavaraisuutta (autarkiaa), vaan yhtäältä taloudellisen ja muun vaihdon painopisteen siirtämistä muiden kehitysmaiden kanssa tapahtuvaan yhteistoimintaan ja toisaalta teollisuusmaiden kanssa harjoitettavan yhteistyön perustumista aikaisempaa tasa-arvoisempaan vaihtoon. Omaehtoisuuden kollektiivisuus on välttämättömyyden vuoksi, että valtaosalla kehitysmailla ei ole riittäviä voimavaroja ja yleisiä edellytyksiä omavaraiselle kehitykselle.

Omaehtoisuus on käsitettävä ennen kaikkea *vaihtoehtoiseksi yhteiskunnalliseksi kehitysstrategiaksi* ja siinä mielessä normatiiviseksi tavoitteeksi. Edelleen on syytä todeta se, että omaehtoisuus on lähes poikkeuksetta *heikomman, dominoitun osapuolen omaksuma strategia*, jolla pyritään tämän dominaatio-suhteen katkaisemiseen tai heikentämiseen. Kollektiivisen omavaraisuuden ideologia, sillä sellaiseksi sitä voidaan todella kutsua, hylkää pääosan tähänastisia virallisia ehdotuksia 'kehityskuilun' umpeenkuromisesta ja esittää vaihtoehdon nykyiselle dominaatioon, eriarvoiseen kansainväliseen työnjakoon ja riistoon perustuvalla kansainvälisellä järjestykselle.⁴⁴

Johan Galtung lähtee puolestaan siitä, että omaehtoisuutta korostava politiikka pyrkii vastustamaan penetraatioon, fragmentaatioon ja marginalisointiin perustuvaa keskusta-periferiamuodostumaa. Vastustaessaan penetraatiota omaehtoinen politiikka pyrkii Galtungin mukaan kahteen päämäärään: erilaisten voimavarojen valvonnan saavuttamiseen sekä psykososiaaliseen itsetuottamukseen (self-confidence). Kyseessä on siis omaehtoisuuspolitiikan kansallinen ja paikallinen ulottuvuus. Fragmentaation vastustaminen puolestaan merkitsee valtioiden välisen vuorovaikutuksen ja instituutioiden rakentamista ja lisäämistä eli kollektiivista omavaraisuutta. Lopulta marginalisaation vastustaminen johtaa perustarpeiden tyydyttämistä sekä osallistumista ja solidaarisuutta korostavien ratkaisumallien etsimiseen. Kyseessä on siis jälleen ensi-

sijaisesti kansallisen ja paikallisen politiikan ulottuvuus. Galtungin ajattelutavalle näyttää olevan keskeistä se, että kollektiivinen omavaraisuus nähdään ainoastaan keinona penetraation ja marginalisaation vastustamisessa, eikä sillä siis ole itseisarvoista merkitystä. Myös kolmannen maailman sisällä tapahtuvan vuorovaikutuksen on Galtungin mukaan täytettävä omaehtoisen kehityspolitiikan kannalta instrumentaalinen funktionsa.

Omaehtoisuus on luonnollisestikin dynaaminen prosessi, jossa voidaan erottaa useita vaiheita. Galtungin mukaan näitä vaiheita on viisi: tietoisuuden lisääminen, mobilisaatio, konfrontaatio omaehtoisuutta vastustavien voimien kanssa sekä siitä seuraava yhteiskunnallinen taistelu ja lopulta siirtymävaihe omaehtoisuuteen. Galtung näyttääkin panevan aika tavalla painoa niille vasta-voimille, joita omaehtoisuuspolitiikka lännessä kohtaa.⁴⁵ Kaiken kaikkiaan Galtungin ajatusmalli tähtää siihen, että omaehtoinen politiikka mahdollistaa ihmisen perustarpeiden tyydyttämisen, joukkomittaisen poliittisen osallistumisen, paikallisten tuotannontekijöiden tehokkaamman hyödyntämisen, vieraantumisen vähenemisen ja luovuuden lisääntymisen, ekologisen tasapainon saavuttamisen ja jopa tehokkaamman sotilaallisen puolustuskapasiteetin.⁴⁶ Galtungin omaehtoista politiikkaa käsittelevät julkaisut sisältävät monia virikkeitä ja vakavan pohdinnan arvoisia ajatuksia. Toisaalta niistä näkyy taipumus idealisoida omaehtoisuuteen tähtäävää politiikkaa ja sen seurauksia. Tämä piirre tosin tulee esiin myös lukuisissa muissa kehityspolitiikkaa käsittelevissä viimeaikaisissa raporteissa ja kannanotoissa.

3.2. Omaehtoisuuden toteuttaminen

Omaehtoisen politiikan vaatimus ei ole kuitenkaan jäänyt pelkästään tutkijoiden ja muiden intellektuellien ajatusrakennelmaksi, vaan se on lyönyt itsensä voimakkaasti läpi myös kolmannen maailman hallitusten kannanotoissa, niin Ryhmä 77:n kuin sitoutumattomien maiden liikkeenkin toiminnassa. Hyvän esimerkin tästä tarjoaa sitoutumattomien maiden elokuussa 1976 pidetyn Colombon kokouksen taloudellinen julistus, jossa todetaan, että

täysimittaisen taloudellisen potentiaalin saavuttaminen riippuu kehittyvistä maista itsestään ja edellyttää (a) kansallista omaehtoisuutta, jotta kehitysmaat voisivat käyttää hyväkseen taloudellista potentiaaliaan ollakseen keskenään yhteistyössä Uuden kansainvälisen taloudellisen järjestyksen perustamisessa; (b) kehitysmaiden välisen taloudellisen yhteistyön tehostamista; (c) kehitysmaiden toimenpiteiden koordinoimista ja niiden välisen solidaarisuuden vahvistamista yhteisessä rintamassa vastustaen imperialistien kaikkia yrityksiä kylvää hajanaisuutta ja soveltaa painostustoimenpiteitä.

Samassa julistuksessa sitoutumattomien maiden valtion- tai hallitusten päämiehet totesivat edelleen olevansa:

vakaasti sitä mieltä, että ainoastaan luottamus kollektiiviseen omaehtoisuuteen kehitysmaiden taholta voi taata Uuden kansainvälisen taloudellisen järjestyksen syntymisen. Omaehtoisuus merkitsee kehitysmaiden taholta tiukkaa päättävyyttä varmistaa niiden legitiimit taloudelliset oikeudet kansainvälisessä kanssakäymisessä käyttämällä niiden kollektiivista neuvotteluvoimaa.⁴⁷

Samansuuntaisia kannanottoja esitettiin myös sitoutumattomien maiden ulkoministereiden Limassa 1975 hyväksymässä kannanotossa.⁴⁸ Itse asiassa nämä kannanotot kuvaavat sitä muutosta, joka tämän liikkeen voimassa ja suuntautumisessa on tapahtunut Algeriassa v. 1973 pidetyn konferenssin jälkeen.

Sitoutumattomien maiden Liman kokouksessa luonnosteltiin strategiaa kehitysmaiden yhteistyön tehostamiseksi, josta sitten kehitettiin Colombon kokouksessa hyväksytty toimenpideohjelma. Samassa yhteydessä vahvistettiin menettelytavat ohjelman osien toteuttamiseksi ja niiden koordinoimiseksi. Toimenpideohjelmassa kiinnitettiin huomiota seuraaviin sektoreihin, joilla yhteistyötä sitoutumattomien maiden välillä on jo syntynyt tai pyritään kehittämään: raaka-aineet, kauppa, kuljetus ja teollisuus, rahataloudellinen yhteistyö, tieteellinen ja teknologinen kehitys, tekninen yhteistyö ja konsulttipalvelut, elintarvikkeet ja maatalous, kalastus, telekommunikaatiopalvelut, vakuustointi, terveydenhoito, työllisyys ja ihmisten voimavarojen kehittäminen, turismi, monikansalliset liikeyritykset ja urheilu.

Tätäkin yksityiskohtaisempi toimintaohjelma hyväksyttiin Ryhmä 77:n kolmannessa ministerikokouksessa Manilassa helmikuussa 1976. Tämä *Manilan julistus* sisältää kuitenkin myös eräitä periaatteellisia kannanottoja, joiden sisältö muistuttaa olennaisilta osiltaan sitoutumattomien maiden liikkeen omaksumia näkemyksiä. Manilan julistuksessa painotetaan välttämätöntä ja kiireellistä tarvetta saada aikaan radikaaleja muutoksia kansainvälisissä taloussuhteissa ja tällä tavoin poistaa kehitysmaiden riisto. Samassa yhteydessä painotetaan kehitysmaiden läheisen solidaarisuuden ja yhtenäisyyden tarvetta, jonka huomioonottaminen mahdollistaa perustan luomisen Uudelle kansainväliselle taloudelliselle järjestykselle sekä Valtioiden taloudellisia oikeuksia ja velvollisuuksia koskevan peruskirjan — joka hyväksyttiin YK:n yleiskokouksen päätöslauselmalla 3281 (XXIX) — toteuttamiselle. Ministerit totesivat lisäksi olevansa vakuuttuneita siitä, että

taloudellisen kehityksen saavuttaminen ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden takaaminen on ensisijaisesti yksittäisten valtioiden vastuulla ja että kansallisten, alueellisten ja kansainvälisten tavoitteiden saavuttaminen riippuu itse kunkin maan pyrkimyksistä. Näiden kansallisten pyrkimysten välttämätön seurauslauseena, ja yhdenmukaisesti kollektiivisen omavaraisuuden periaatteen kanssa, he korostavat tarvetta läheisempään ja tehokkaampaan yhteistyöhön kehitysmaiden kesken, mukaan lukien kansallisten talouspolitiikkojen harmonisoimisen ja yhtenäistämisen.

Edelleen ministerit julistivat

edistävänä taloudellisen yhteistyön ohjelmaa kehitysmaiden välillä sopivan pysyvän koneiston kautta vahvistaakseen keskinäistä yhteistyötään ja mahdollisimalla konkreettisia toimenpiteitä taloudellisten suhteiden eri aloilla, edistääkseen kehitysmaiden kansallista ja kollektiivista omaehtoisuutta, molemminpuolista riippuvuutta (interdependence) sekä edistystä.⁴⁹

Manilan julistuksella tähdättiin Ryhmä 77:n yhteisen kannanmuotoilemiseen UNCTADin 4. istunnossa esiintulleisiin kysymyksiin ja tässä suhteessa onnistuttiinkin; Manilan julistuksella oli ilmeistä vaikutusta Nairobien istunnon kulkuun.⁵⁰

Omaehtoisuuden strategian toteutumista voidaan arvioida hyvinkin monella tasolla. Ensinnäkin yhteistyö sekä Ryhmä 77:n että sitoutumattomien maiden liikkeen piirissä on viime vuosina selvästi tiivistynyt ja ne ovat pystyneet jopa hämmästyttävässä määrin muotoilemaan yhteisiä kantoja lukuisiin taloudellisiin ja poliittisiin kysymyksiin. Koko kolmannen maailman tasolla yhteistyö ja yhteisymmärrys on merkittävästi lisääntynyt, vaikkakin tietty kilpailuasetelma Ryhmä 77:n ja sitoutumattomien maiden liikkeen välillä on ollut omiaan heikentämään kolmannen maailman neuvotteluvoimaa. Useissa poliittisissa ja sotilaallisissa kysymyksissä esiintyy sitä paitsi eräiden kehitysmaiden välillä eriäviä näkemyksiä. Tästä huolimatta omaehtoisuuden strategia tarjoaa selvästi erään keskeisen ohjelmallisen kulmakiven kehitysmaiden väliselle yhteistyölle. Ohjelmallisella tasolla omaehtoisuuden periaate kytketään kehitysmaiden toimesta läheisesti Uuden kansainvälisen taloudellisen järjestyksen toteuttamiseen ja sitä kautta kansainvälisten taloussuhteiden ratkaisevaan muuttamiseen.⁵¹ Tätä voidaan puolestaan pitää seurauksena siitä, että kehitysmaat ovat havainneet omaavansa yhteisiä intressejä ja joutuneensa kohtaamaan yhteisiä ongelmia (velkaantuminen, viennin rakenne ja hintakehitys, teknologian siirto jne.), joiden tiedostaminen on mahdollistanut yhteisten kantojen omaksumisen.

Edellä mainittuja toimintaohjelmia ei toistaiseksi ole kyetty merkittävässä määrin toteuttamaan. Joillakin aloilla on päästy etenemään hyvinkin joutuisasti — esim. tiedonvälitys — kun taas eräillä muilla käytännöllisesti katsoen mitään ei ole tapahtunut. Mainitsemiä kokousten lisäksi kannattaa panna merkille ainakin seuraavat, hallitustasoiset, puhtaasti kehitysmaiden väliset konferenssit: syyskuussa 1976 pidetty konferenssi taloudellisesta yhteistyöstä kehitysmaiden välillä sekä maaliskuussa—huhtikuussa 1978 Buenos Airesissa pidettävä konferenssi teknisestä yhteistyöstä kehitysmaiden välillä (TCDC). Tätä kokousta varten on pidetty neljä alueellista valmistelevaa kokousta Bangkokissa, Limassa, Addis Abebassa ja Kuwaitissa.⁵²

3.3. Omaehtoisuuden pullonkaulat

Omaehtoisuuteen perustuvaa politiikkaa arvioitaessa täytyy luonnollisesti muistaa se, että ohjelmalliset julistukset eivät riitä todisteiksi käytännön kausallisen, rahataloudellisen, teknologisen jne. yhteistyön kehittämiseksi. Erään arvion mukaan tämäkin yhteistyö on kehitysmaiden välillä kuitenkin jatkuvasti kasvamassa, joskaan sitä ei voida määrällisesti verrata kehitys- ja teollisuusmaiden välisiin suhteisiin näillä aloilla. Eräänä ongelmana tässä yhteistyössä on kuitenkin se, että yhteistyön kasvu ja yhteistyöpotentiaali näyttää keskittyvän alueellisten hegemoniakeskusten välille — sekä kolmannen maailman alueiden sisällä että niiden välillä — ja toisaalta näiden keskusten ja pienempien kehitysmaiden välille. Heikommassa asemassa olevien kehitysmaiden välinen yhteistyö ei sen sijaan ole kehittynyt, eikä myöskään näytä juuri omaavan kehittymisen mahdollisuuksia.⁵³

Huolimatta omaehtoisuuden periaatteen ja Uuden kansainvälisen taloudellisen järjestyksen lähes yksituumaisesta kannatuksesta kolmannessa maailmassa eivät taloudellisten suhteiden realiteetit näytä käytännössä lainkaan muuttuneen, vaan pikemminkin taloudellinen eriarvoisuus ja vaihdon epätasaisuus on kasvamassa. Itse asiassa kehitys viittaa feodaalisen kansainvälisen järjestelmän mallin jatkuvaan validisuuteen. Tosin viime aikoina on pyritty osoittamaan, ettei tämä feodaalinen järjestelmä ole yhtä monoliittinen kuin joskus on väitetty; varsinkin poliittisen ja taloudellisen dimension määrittämien järjestelmien välillä on eroja.⁵⁴ Nämä täsmennykset eivät kuitenkaan horjuta sitä johtopäätöstä, että alueelliset hegemoniakeskukset ovat kolmannessa maailmassa sangen merkittävässä asemassa.

Ensimmäisen omaehtoisuuden toteuttamisen ongelmana voidaan siis pitää sitä, missä määrin kehitysmaat lopultakin pystyvät tiivistämään yhteistyötään. Monet skeptikot ovat vahvasti sitä mieltä, ettei sellaista entiteettiä kuin kolmas maailma ole varsinaisesti olemassakaan, vaan se jakautuu useisiin 'maailmoihin'. Tähän liittyvästä intressiristiriidasta seuraa puolestaan se, että kehitysmaiden solidaarisuuteen perustuva kansainvälisten suhteiden malli on lähinnä illuusio.⁵⁵ Toinen ongelma liittyy läheisesti tähän samaan kysymyksenasetteluun: vaikka kehitysmaiden välinen yhteistyö sekä poliittisella että taloudellisella tasolla tiivistyisi, niin kuka takaa sen, että tämä yhteistyö olisi tasaveroisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen perustuvaa vaihtoa. Eikö ainakin yhtä todennäköinen vaihtoehto ole se, että kolmannen maailman yhteistyötä dominoivat entistä voimakkaammin alueellisina hegemoniakeskukset toimivat valtiot eli seurauksena olisi kehitysmaiden välisen yhteistyön 'porvarillistuminen', *embourgeoisement*.

Eräs osittaisstrategia tämän kehityksen säätelemiseksi olisi nykyistä tiiviimmän instituutioverkon luominen kolmannen maailman maiden välille. Tällainen instituutioverkko saattaisi tarjota poliittisen toimintatason puhtaasti

taloudellisten ilmiöiden hallinnassa. Eräs esimerkki tällaisesta instituutiosta on ACP-maiden Lomé'n sopimuksen jälkeen solmima Georgetownin sopimus, jolla pyritään nimenomaan näiden maiden välisen yhteistoiminnan tehostamiseen Lomé'n sopimuksen toteuttamisprosessissa. Lomé'n ja Georgetownin sopimukset tarjoavat periaatteellisella tasolla tietyn mallin interdependence- ja omaehtoisuuspolitiikan rinnakkaiselosta, jossa edellinen näyttää kuitenkin olevan ainakin tässä tapauksessa dominoivassa asemassa.⁵⁶

Ongelmatonta ei ole myöskään se, miten omaehtoisuuteen perustuvan politiikan väitetty hyöty tulee jakautumaan. Usein on todettu se, että esim. öljyn hinnankorotusten tuoma hyöty on pääasiallisesti mennyt öljyä vievien maiden yhteiskunnallisille eliiteille, eikä suinkaan ensisijaisesti näiden maiden kansalaisille. Samanlainen kehityssuunta on luonnollisesti mahdollinen myös laajemmassa mitassa: kolmannen maailman solidaarisuuteen perustuvalla kollektiivisella voimalla teollisuusmailta ulosmitattu taloudellinen hyöty jää paikallisten eliittien käsiin. Tämän tulevaisuuden kuvan välttämiseksi on tarpeen keskustella omaehtoisuusmallin ja Uuden kansainvälisen taloudellisen järjestyksen implikaatioista kehitysmaiden sisäisten järjestelmien kannalta.⁵⁷

Tutkija- ja erilaisissa kansalaispiireissä omaehtoisuudesta on haluttu luoda tietynlainen tavoiteohjelma, jonka eräänä kohteena olisi ihmisten *perustarpeiden tyydyttäminen* sekä yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ja laaja-alaisen osallistumiseen perustuvan demokratian aikaansaaminen kehitysmaissa.⁵⁸ Eräissä kolmannen maailman tutkijoiden laatimissa raporteissa todetaan, että uuden kansainvälisen työnjaon aikaansaaminen edellyttää siirtymistä sosialistiseen talousjärjestelmään, jossa ihmisten perustarpeiden tulee määrätä tuotannon suunta. Kollektiivisen omaehtoisuuden ja joukkomittaisen poliittisen osallistumisen tulee olla tällaisen järjestelmän tunnusomaisia piirteitä.⁵⁹

Tutkijoiden ja hallitusten kannanottojen välillä esiintyy tässä suhteessa kuitenkin tiettyä eroavuutta, sillä edellämainitut tavoitteet eivät ole näkyvästi esillä hallitusten välisissä julistuksissa ja dokumenteissa. Niinpä esim. Colombon asiakirjoissa viitataan vain ohimennen perustarpeisiin ja oikeudenmukaisuuteen; demokratia on unohtunut kokonaan pois. Taustalla on luonnollisesti se seikka, että useimmissa kehitysmaissa noita tavoitteita ei ole toteutettu, eikä ilmeisesti halutakaan toteuttaa, koska se merkitsisi harvinaisvaltaisen taloudellisen ja poliittisen eliitin romahtamista monissa maissa. Asianlaidan ollessa tämä kolmannen maailman lisääntynyt neuvotteluvoima ei lainkaan välttämättä johda omaehtoisuuteen liitettyjen laadullisten attribuuttien toteutumiseen, vaan se toimii ensisijaisesti keinona rikastuttaa yhteiskunnallisia eliittejä kansainvälisten tulosiirtojen avulla.

4. Loppumietteitä

Samir Amin on eräässä artikkelissaan pyrkinyt periodisoimaan kapitalismin historiallisen kehityksen eri vaiheita. Menemättä tässä sen pitemmälle voidaan todeta Aminin erääksi johtopäätökseksi se, että kapitalismi koki voimakkaan kasvuvaiheen toisen maailmansodan jälkeen. Tämä kasvuvaihe jatkui viime vuosikymmenen vaihteeseen saakka, josta lähtien kapitalismi on joutunut rakenteelliseen kriisiin. Tämä kriisi ei Aminin mukaan ole mikään ohimenevä vaihe, vaan merkitsee pysyvää piirrettä kapitalistisessa maailmassa.⁶⁰

Jos tämä havainto otetaan tarkastelun lähtökohdaksi, niin interdependence-politiikka voidaan tulkita sellaiseksi ulkopoliittiseksi strategiaksi, jonka tehtävänä on johtavien kapitalististen valtioiden kansainvälisen vaikutusvallan säilyttäminen ja kriisikehityksen aiheuttamien hankaluuksien lievittäminen. Tämä seikka heijastuu selvästi interdependence-strategian keskeisessä lähtökohdassa, jonka mukaan kehitysmaiden tulee pidättyä kaikista sellaisista toimenpiteistä, jotka vahingoittavat teollisuusmaiden talouselämää, koska sen stabiilitetti on kolmannen maailman kehityksen ehto. Tällainen oppirakenne, jonka paikkansapitävyys todellisuudessa on kyseenalainen, pyrkii selvästi pitämään kehitysmaat 'kurissa' ja tätä kautta helpottamaan kapitalistisen maailman kriisikehityksen ratkaisupyrkimyksiä.

Omaehtoisuutta painottavan politiikan juuret ovat toisaalta tässä samaisessa kriisikehityksessä, joka on osoittanut kapitalistisen maailmanjärjestelmän taloudellisten perusteiden horjuvuuden ja siten auttanut kehitysmaita tiedostamaan niiden omiin voimavaroihin nojaavan toiminnan mahdollisuuden ja tarpeellisuuden. Tämä vaikutus on ollut selvästi nähtävissä myös kehitysmaiden eliittien piirissä, jotka nykyisessä kriisitilanteessa eivät ole hyötyneet yhteiskunnallisesta sillanpääasemastaan (bridgehead) yhtä voimakkaasti kuin aikaisemmin. Edellä on jo esitetty epäilyksiä siitä, että omaehtoisuus saattaa itse asiassa olla eräs keino eliittien intressien mukaiselle kasautumiskehitykselle kolmannessa maailmassa.

Omaehtoisuus merkitsee kuitenkin muutakin, nimittäin pyrkimystä uudelleenlaisen yhteiskunnallisen kehitysstrategian omaksumiseen. Tämä strategia tähtää sellaiseen yhteiskuntapolitiikkaan joka mahdollistaa ihmisten perustarpeiden tyydyttämisen sekä yhteiskuntarakenteiden demokratisoimisen. *Interdependence-strategia on suhteellisen koherentti lähestymistapa* kansainvälisuhteisiin, mutta samaa ei voida sanoa (kollektiivisen) *omaehtoisuuden politiikasta, joka on jakautunut kahteen, edellä kuvailtuun, päästrategiaan*. Niiden välillä on aivan ilmeinen jännitystila, jonka taustalla näkyy niiden erilainen yhteiskunnallinen perusta.

Ali A. Mazrui kuvaa nykyistä kansainvälistä tilannetta käsitteellä 'feudo-imperial interdependence', joka pyrkii kytkemään yhteen piirteitä feodaalisesta yhteiskuntarakenteesta ja imperialistisesta politiikasta. Tällaisen järjes-

telmän keskeinen ominaispiirre on *hierarkia*. *Gulowsen* on samansuuntaisissa pohdinnoissaan todennut että nykytilannetta luonnehtii tuottavuuden maksimoimiseen tähtäävä *erikoistuminen*, jota edelleen on tuettu *standardisoimisella* ja valvonnan *keskittämällä*. Näiden periaatteiden toteuttaminen on liittynyt länsimaisen teknologian ylivaltaan kehitysmaissa ja tätä kautta ulkomaiseen dominanssiin, todetakseni asian yleisemmin. Tällaiselle rakenteelle on tyypillistä juuri voimakas hierarkisuus, jonka apuvälineitä edellä mainitut kehitysprosessit tavallaan ovat.

Omaehtoisuusstrategia korostaa puolestaan erikoistumisen vastapainoksi *monipuolisuutta* (diversity), keskittämisen sijasta *hajauttamista* sekä suurtuotannon sijasta *pientuotantoa*. Näiden tavoitteiden toteuttamisen voidaan katsoa edistävän omaehtoisuuden periaatteiden saavuttamista. Mazrui muotoilee tavoitteen niin, että kansainvälisessä mitassa tulisi pyrkiä hierarkian — ja sen mukana feudalismiin ja imperialismiin — hävittämiseen tuhoamatta kuitenkaan molemminpuolista riippuvuutta. Mazrui ilmeisesti katsoo, että hierarkian ja sen osatekijöiden poistaminen vie pohjan myös markkinatalousmaiden tätä nykyä harjoittamalta interdependence-politiikalta ja mahdollistaa vaihtoehdoisen kansainvälisen järjestelmän syntymisen.⁶¹

LÄHDEVIITTEET

Tämä artikkeli pohjautuu Michiganin (Ann Arbor) ja Tukholman yliopistoissa 3. 11. 1976 ja 1. 2. 1977 pitämiini luentoihin. Ketään erikseen mainitsematta kiitän näiden luentojen seuraajia hyödyllisistä ja varteenotettavista kommentteista.

¹ Ks. esim. Marina v. N. Whitman, *Leadership without Hegemony: Our Role in the World Economy*. *Foreign Policy*, No. 20 (1975), ss. 138—60.

² Richard Rosecrance & Arthur Stein, *Interdependence: Myth or Reality?* *World Politics* 1, 1973, ss. 1—5.

³ Joseph S. Nye, Jr., *Independence and Interdependence*. *Foreign Policy*, No. 22 (1976), ss. 131—34.

⁴ Gerhard Mally, *Interdependence. The European-American Connection in the Global Context*. Lexington, Mass. 1976, ss. 5—14. Ks. myös C. Fred Bergsten & William R. Cline, *Increasing International Economic Interdependence: the Implications for Research*. *American Economic Review* 1, 1976, ss. 155—61.

⁵ A. Sergiyev, *Bourgeois Theories of 'Interdependence' Serve Neo-colonialism*. *International Affairs* (Moskova) 11, 1976, s. 105.

⁶ Mally mt. 1976, s. 5.

⁷ Helge Hveem, *The Global Dominance System. Notes on a Theory of Global Political Economy*. *Journal of Peace Research* 4, 1973, s. 321.

⁸ Tätä kysymystä on lähemmin pohdittu artikkelissa Raimo Väyrynen, *European Community and the Nordic Countries: An Analysis of Main Trends*. *Instant Research on Peace and Violence* 2, 1974, ss. 79—101.

⁹ Ks. esim. Karl W. Deutsch & Alexander Eckstein, *National Industrialization and the Declining Share of the International Economic Sector*. *World Politics* 2, 1961,

ss. 267—99 ja Karl W. Deutsch, Chester I. Bliss & Alexander Eckstein, Population, Sovereignty and the Share of Foreign Trade. *Economic Development and Cultural Change* 4, 1962, ss. 353—66.

¹⁰ Ks. ennen kaikkea Rosecrance & Stein ma. 1973, ss. 1—27, ja Peter J. Katzenstein, International Interdependence: Some Long-Term Trends and Recent Changes. *International Organization* 4, 1975, ss. 1021—34.

¹¹ Ks. esim. Bonnie H. Erickson, International Networks: The Structured Webs of Diplomacy and Trade. *Sage Professional Papers in International Studies*, No. 12-036. Beverly Hills 1975, 56 ss.

¹² Lännen sisäisiä interdependencen hallintamekanismeja on tarkastellut esim. Mally mt. 1976, ss. 45—106. Yleisemmin näitä mekanismeja on eritelty julkaisussa Managing Interdependence. *Eleventh Conference of the United Nations of the Next Decade*. The Stanley Foundation, Charlottesville 1976, ss. 3—12. Loppuosa julkaisusta (ss. 12—43) keskittyy YK:n osuuden tarkasteluun.

¹³ Vrt. Göran von Bonsdorff, *Makt och samarbete. En studie i det politiska systemets förändringsprocess*. Ekenäs 1975, ss. 25—30 ja *passim*.

¹⁴ Perusteellinen analyysi tuottajaliitoista on Helge Hveem, Political Economy of Producer Associations. On Conditions and Constraints for Effective Collective Action among Raw Material Producing-Exporting Countries. *PRIO Publication, No. S-21/6*. Oslo 1976, 219 ss.; ks. myös Philip Connelly & Robert Perlman, *The Politics of Scarcity. Resource Conflicts in International Relations*. Lontoo 1975, ss. 67—94.

¹⁵ C. Fred Bergsten, Interdependence: Now a Cold Reality. *Toward a New International Economic Order. Selected Papers of C. Fred Bergsten, 1972—74*. Lexington, Mass. 1975, ss. 19—23 (artikkeli on alunperin julkaistu *Washington Post*'issa 13. 1. 1974).

¹⁶ C. Fred Bergsten, The Threat from the Third World. *Foreign Policy*, No. 11 (1973), ss. 102—24, julkaistu myös teoksessa Bergsten mt. 1975, ss. 381—97.

¹⁷ Ks. esim. Pasi Patokallio, Transnationaaliset suhteet kansainvälisessä järjestelmässä. *Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos. Tutkimuksia* 5. 1973, 136 ss. ja siellä mainittu kirjallisuus.

¹⁸ Varhainen esimerkki tästä koulukunnasta on Richard N. Cooper, *The Economics of Interdependence*. New York 1968. Myöhäinen esimerkki on puolestaan Mally mt. 1976. Tavallaan ei erityisen yllättävää ole se, että niin Bergsten kuin Cooperkin ovat suhteellisen näkyvissä asemissa Carterin hallinnossa.

¹⁹ Tämän seikan panee merkille myös Sergiyev ma. 1976, ss. 104—105.

²⁰ Ks. Raimo Väyrynen, Kissingerin poliittinen filosofia: sisältö ja sovellutukset. *Ulkopolitiikka* 3, 1976, ss. 18—19 ja 25 sekä siellä mainittu kirjallisuus.

²¹ Ma., ss. 22—23.

²² Nye ma. 1976, ss. 142—45 ja v. N. Whitman ma. 1975, ss. 138—160.

²³ Kissingerin puhe YK:n yleiskokouksen 29. istuntokaudella 23. 9. 1974: An Age of Interdependence: Common Disaster or Community. *Department of State Bulletin*, no. 1842 (14. 10. 1974), s. 502.

²⁴ Kissingerin puhe Kansas Cityssä 13. 5. 1975: Strengthening the World Economic Structure. *Department of State Bulletin*, 2. 6. 1975, s. 714—15.

²⁵ Kissingerin puhe International Energy Agency'n hallintoneuvostossa 27. 5. 1975. *Department of State Bulletin*, no. 1878 (23. 6. 1975), s. 844.

²⁶ Kissingerin puhe YK:n yleiskokouksen kuudennessa erityisistunnossa 15. 4. 1974: The Challenge of Interdependence. *Department of State Bulletin* 6. 5. 1974, s. 478. Tässä yhteydessä voidaan viitata samaisen puheen toiseen kohtaan, jossa Kissinger toteaa, että 'riippuvuutemme vuoksi meillä on mielenkiintoa toistemme menestykseen; toiminta, johon itse kukin valtio ryhtyy vähentääkseen haavoittuvuuttaan, vähentää myös muiden

haavoittuvuutta'. Tämä vihje on kuitenkin tarkoitettu muille teollisuusmaille, eikä siis kehitysmaille.

²⁷ Ks. Communiqué: World Interdependence, Development Co-operation and the Dialogue. *OECD Observer*, no. 82 (1976), ss. 17—18. Aivan vastaava näkemys on lausuttu Trilateraalikomission eräässä raportissa, jonka mukaan vakaa taloudellinen kasvu ja korkea työllisyysaste teollistuneissa maissa ovat välttämättömiä edellytyksiä taloudelliselle edistykselle teollistumattomissa maissa; ks. *Reassessing North-South Economic Relations. A Tripartite Report by Thirteen Experts from the European Community, Japan and North America*. The Brookings Institution, Washington D. C. 1972, ss. 29—30.

²⁸ Kissingerin puhe New Yorkissa 16. 10. 1974: The Testing of American Commitment. *Department of State Bulletin* 11. 11. 1974, s. 644.

²⁹ Edward Kennedyn puhe, *New Structures for Economic Interdependence*. The Institute of Man and Science. New York 1975, ss. 5—13, er. ss. 7—8.

³⁰ Kissingerin puhe An Age of Interdependence... ma. 1974, s. 503 ja Kissingerin puhe Kansainvälisen taloudellisen yhteistyön konferenssissa (CIEC) Pariisissa 16. 12. 1975. *Department of State Bulletin* 12. 1. 1976, s. 37.

³¹ *UN Documents. General Assembly, A/PV, 2328, s. 17.*

³² Tätä variaatiota heijastuu myös George W. Ballin teoksessa *Diplomacy for a Crowded World*. London 1976, erityisesti ss. 278—98. Ball oli v. 1961—67 Yhdysvaltojen apulaisulkoministeri ja toimi sen jälkeen Yhdysvaltojen YK-suurlähettiläänä. Carterin kootessa ministerilistaansa Ballia pidettiin pitkään vakavana ulkoministeriehdokkaana. Richard Falk erottaa neljä ulkopoliittista ajatusmallia: *isolationists, imperialists, managers ja transformers*, ks. Richard Falk, Beyond Internationalism. *Foreign Policy*, No. 24 (1976), ss. 84—86. Näistä managers-ryhmän ajattelutapa liittyy sangen läheisesti interdependence-politiikkaan. Kennedyn ja Kissingerin lähestymistavan eroja voidaan havainnollistaa toteamalla, että edellinen nojautuu enemmän transformer- ja jälkimmäinen imperialists-koulukuntaan.

³³ Näin kuvaa interdependence-politiikkaa Mihajlo Mesarovic, Defining a New World Economic Order, Pierre Uri (toim.), North-South Developing a New Relationship. *The Atlantic Papers* 6, 1975, s. 13.

³⁴ Ks. esim. C. Fred Bergsten, Interdependence and the Reform of International Institutions. *International Organization* 2, 1976, ss. 361—72.

³⁵ Ks. esim. Valter Angell, Mot en ny merkantilisme? *NUPI-Notat* 58. Oslo 1973, 30 ss. sekä Gregory Smith, Interdependence Has its Limits. *Foreign Policy*, No. 21 (1975), ja sitä seurannut keskustelu *Foreign Policy*, No. 22 (1976), ss. 220—23. Ks. erityisesti myös Peter J. Katzenstein, International Relations and Domestic Structures: Foreign Economic Policies of Advanced Industrial States. *International Organization* 1, 1976, ss. 1—46.

³⁶ Samuel L. Parmar, Self-Reliant Development in an 'Interdependent' World, Guy F. Erb & Valeriana Kallab (toim.), *Beyond Dependency. The Developing World Speaks Out*. New York 1975.

³⁷ Ks. Dieter Senghaas, Multinational Corporations and the Third World. On the Problem of the Further Integration of Peripheries into the Given Structure of the International Economic System. *Journal of Peace Research* 4, 1975, ss. 257—275, erityisesti ss. 267—68.

³⁸ Sitoutumattomien maiden liikkeen Colombon kokouksen julistukset ja päätöslauselmat on julkaistu esim. jugoslavalaisessa aikakauslehdessä *Review of International Affairs*, No. 634 (September 5, 1976), ss. 18—61. Interdependence-kysymystä koskeva lausuma on julkaistu sivulla 36.

³⁹ Geoffrey Barraclough, The Haves and the Have Nots. *The New York Review*, May 13, 1976, ss. 31—41, erityisesti s. 37 ja Denis Goulet, World Interdependence:

Verbal Smokescreen or New Ethic. *Overseas Development Council. Development Paper* 21. Washington D. C. 1976, 32 ss.

⁴⁰ Sergiyev ma. 1976, ss. 103—11 ja Peter Hess, USA-Positionen zur Neugestaltung der internationalen Wirtschaftsbeziehungen. *IPW-Berichte* 2, 1977, ss. 2—11, erityisesti ss. 5—6.

⁴¹ Ks. esim. Reginald Herbold Green, Toward Socialism and Self-Reliance. Tanzania's Striving for Sustained Transition Projected. *Scandinavian Institute of African Studies. Research Report* No. 38. Uppsala 1977.

⁴² Enrique Oteiza & Francisco Sercovich, Collective Self-Reliance: Selected Issues. *International Social Science Journal* 4, 1976, ss. 664—71, erityisesti s. 665.

⁴³ Parmar ma. 1975, ss. 5—17.

⁴⁴ Oteiza & Sercovich ma. 1976, ss. 664—66.

⁴⁵ Eräs esimerkki omaehtoiseen strategiaan negatiivisesti — ja samalla ennakkoluuloisesti — suhtautuvasta tutkijasta on Charles Kindleberger, World Populism. *Atlantic Economic Journal* 2, 1975, ss. 1—7.

⁴⁶ Galtungin ajatukset on tässä tiivistetty hänen seuraavista julkaisuistaan: Self-Reliance: Concept, Practice and Rationale. *Chair in Conflict and Peace Research. University of Oslo, Papers* No. 35, 25 ss., The Politics of Self-Reliance. *Chair in Conflict and Peace Research, University of Oslo, Papers* No. 44, 28 ss. ja Johan Galtung, Implementing Self-Reliance. *Transnational Perspectives* 3—4, 1976, ss. 18—24.

⁴⁷ *Review of International Affairs*, No. 634 (September 5, 1976), ss. 34—35.

⁴⁸ Ks. *Review of International Affairs*, No. 611 (September 20, 1975), ss. 22—38. Ks. myös Germán Carneor Rogué, The Non-Aligned Summit: Collective Self-Reliance. *Development Dialogue* 1, 1976, ss. 61—66.

⁴⁹ Ks. Manila Declaration and Programme of Action. *UNCTAD; TD/195*, 12 February 1976.

⁵⁰ UNCTAD IV and the New International Economic Order. *Foreign Affairs Reports* (New Delhi) 8, 1976, ss. 110—30.

⁵¹ Uudesta kansainvälisestä taloudellisesta järjestyksestä ks. lähemmin Esko Antola, Uuden kansainvälisen taloudellisen järjestyksen toteuttaminen. *Politiikka* 4, 1976, ss. 361—85 ja Unto Vesa, Uusi kansainvälinen taloudellinen järjestys. *Rauhan- ja konfliktitutkimuslaitos. Tutkimustiedote* 6. 1977, 31 ss.

⁵² Ks. TCDC: For Self-Reliance and Global Partnership. *Action UNDP*, March-April 1977, s. IV.

⁵³ Ks. esim. H. Jon Rosenbaum & William G. Tyler, South-South Relations: the Economic Content of Interactions among Developing Countries. *International Organization* 1, 1975, ss. 243—274.

⁵⁴ Jon Christopherson, Structural Analysis of Transaction Systems. Vertical Fusion or Network Complexity? *Journal of Conflict Resolution* 4, 1976, ss. 637—62.

⁵⁵ Ks. esim. Roger D. Hansen, The Political Economy of North-South Relations: How Much Change? *International Organizations* 4, 1975, ss. 937—40. Suomessa vastavia näkökantoja on esittänyt Keijo Korhonen, 'Kolmannen maailman politiikka' — totta vai tarua. *Ulkopolitiikka* 2, 1976, ss. 1—2. Dieter Senghaas (ma. 1975, ss. 268—69) on todennut, että nykyisiä teollisuus- ja kehitysmaiden välillä vallitseva konflikti ei ole sinänsä mitään uutta, vaan samanlaisia osittaiskonflikteja on esiintynyt ennenkin. Uutta on kuitenkin se, että konflikti on nyt täsmällisesti artikuloitu ja sitä tuodaan esiin mm. kansainvälisissä järjestöissä koherentilla ja loogisella tavalla. Tämä ei kuitenkaan välttämättä osoita sitä, että mitään todellista vallansiirtoa keskuksesta periferiaan olisi tapahtunut; pikemminkin se saattaa olla osoitus kehitysmaiden eliittien parantuneesta keskinäisestä kommunikaatiosta.

⁵⁶ Lomén ja Georgetownin sopimuksia omaehtoisuuden kannalta on tarkasteltu

artikkelissa Raimo Väyrynen, Neljä näkökulmaa ja synteesi Lomén sopimuksesta. *Politiikka* 2, 1976, ss. 193—205. Interdependence-näkökulmaa edustaa puolestaan Isebill V. Gruhn, The Lomé Convention: Inching towards Interdependence. *International Organization* 2, 1976, ss. 241—62.

⁵⁷ Ks. esim. Oteiza & Sercovich ma. 1976, ss. 670—71 sekä Galtungin viitteessä 46 mainitut julkaisut.

⁵⁸ Hyvä esimerkki tästä lähestymistavasta on Dag Hammarskjöld-säätiön raportti *What Now*. Uppsala 1975. Lisäesimerkkejä voidaan löytää useista viime vuosina julkaistuista tutkijoiden ja kansainvälisten virkamiesten eri yhteyksissä laatimista kannanotoista. Seuraavassa muutamia poimintoja (lausunnot on julkaistu täydellisinä teoksessa Erb & Kallab (toim.) mt. 1975, ss. 165—82):

— *Belmont statement*: 'Two decades of experience with international economic cooperation have also convinced many leaders in the developing countries that basic changes in their economies and social systems are more important than quantitative increases in external resource transfers. There is, therefore, a greater desire for social justice — not only to meet the immediate needs of the weaker segments of the population but also as the only way to ensure satisfactory economic growth in the long run. It is now clear that popular participation in the production process and a better distribution of domestic income are preconditions of the kind of broadly based growth that developing countries need.

— *Cocoyoc declaration*: Human beings have basic needs: food, shelter, clothing, health, education. Any process of growth that does not lead to their fulfillment — or, even worse, disrupts them — is a travesty of the idea of development... Development should not be limited to the satisfaction of basic needs. There are other needs, other goals, and other values. Development includes freedom of expression and impression, the right to give and receive ideas and stimulus.

— *Third World Forum*: The real focus should be on the satisfaction of basic human needs and on a meaningful participation of the masses in the shaping of economic and social change. The policies of self-reliance should be encouraged, with emphasis on a self-confident and creative use of local resources, manpower, technology and knowledge, and with growing stress on collective self-reliance between the societies of the Third World. The concepts of development should embrace the political needs and cultural patterns of their societies, so that life styles in the Third World do not become a pale imitation of somebody else's experience but a proud extension of their own value systems'.

⁵⁹ Bariloche-raportista on yhteenvedon esittänyt Svante Iger, Bariloche-raportten: katastrof eller ett nytt samhälle. *YK-tiedote* 1, 1977, ss. 17—19.

⁶⁰ Samir Amin, Mot en ny strukturell kris för kapitalismen? *Zenit* 2, 1974, ss. 25—46.

⁶¹ Ali A. Mazrui, The New Interdependence, Erb & Kallab (toim.) mt. 1975, ss. 38—56 ja Jon Gulowsen, From Technological to Ecological Dominance. *Acta Sociologica* 4, 1976, ss. 357—74. Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä kiinnittää huomiota siihen, että rauhantutkimuksen ja myös kollektiivista omaehtoisuutta painottavassa ajattelussa esiintyy ajoittain miltei patologista, kaikenlaisiin hierarkioihin kohdistuvaa vihaa. Kuitenkin hierarkia on tiettyyn rajaan saakka usein välttämättömyys. Tältä osin eräitä mielenkiintoisia huomioita on esittänyt Kenneth Boulding, Twelve Friendly Quarrels with Johan Galtung. *Journal of Peace Research* 1, 1977, ss. 80—81.